

Sławomir Sobieraj

ORCID 0000-0001-6332-692X

Uniwersytet w Siedlcach
Wydział Nauk Humanistycznych

**Tadeusz Miciński, *Pisma rozproszone*.
T. 3: *Eseje i publicystyka 1914–1918*
pod redakcją Marcina Bajki
i Jarosława Ławskiego, Białystok 2019**

<https://doi.org/10.34739/clit.2023.17.16>

W ostatnich dwudziestu latach wyraźnie wzrosło zainteresowanie badaczy literatury polskiej twórczością Tadeusza Micińskiego, który rangą urasta do jednego z najwybitniejszych pisarzy przełomu dziewiętnastego i dwudziestego wieku. Obok wcześniejszych rozpoznań dorobku autora *W mroku gwiazd*, w czym największy udział miały prace Wojciecha Gutowskiego, opublikowano wiele nowych cennych interpretacji, m.in. Marka Kurkiewicza, Elżbiety Flis-Czerniak, Jarosława Ławskiego i Marcina Bajki. W ślad za nimi pojawiły się nowe wydania dzieł zapomnianych i niewznawianych po drugiej wojnie światowej, tj. powieści *Nietota* i *Xiądz Faust*. Doczekaliśmy się też czterotomowej edycji *Pism rozproszonych* Micińskiego, która zawiera domniemaną całość jego publicystyki i poezji. To duże ułatwienie dla wszystkich literaturoznawców zajmujących się tą twórczością. Niewątpliwie wydanie dzieł zapomnianych odegra ważną rolę w przywracaniu polskiej kulturze narodowej wielkiego młodopolskiego maga. Inicjatywę podjął zespół badaczy pod kierunkiem Marcina Bajki i Jarosława Ławskiego w ramach projektu Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki.

Pierwsze dwa tomy wspomnianej edycji zawierały publicystykę i eseje z lat 1896-1914, na ogół dość dobrze znane „micińskologom”. Natomiast w tomie trzecim znalazły się liczne wypowiedzi, których istnienia można było się jedynie domyślać z różnych komentarzy dziennikarskich lub aluzji zawartych we wspomnieniach ludzi epoki. Żmudne działania

kwierendalne przyniosły efekt w postaci obszernego bloku zapoznanych tekstów z lat Wielkiej Wojny, z których większość była ogłaszana w pismach polskich funkcjonujących w Rosji. Z tego powodu dostęp do nich był utrudniony. Spośród pięćdziesięciu wypowiedzi ustalonego autorstwa prawie połowa nie była dotąd wzmiankowana w opracowaniach. Poza tym w aneksach znalazły się trzy teksty niepewnego autorstwa, trzy artykuły prasowe poświęcone poecie z lat międzywojennych, esej Konstantego Balmonta *Jasna kraina* oraz rosyjskojęzyczny list Micińskiego do członka Towarzystwa Kultury Słowiańskiej w Moskwie.

Na trzeci tom *Pism rozproszonych* składają się, oprócz tekstów źródłowych i aneksów, dwa artykuły wstępne redaktorów, komentarz edytorski, noty o autorach, streszczenie oraz indeksy: dzieł Tadeusza Micińskiego, nazw geograficznych i nazwisk. Liczne przypisy oraz zawarte w nich objaśnienia filologiczne i historyczne stanowią o wysokiej wartości naukowej opracowania. Dodatkowym jego walorem są fotografie z początku ubiegłego stulecia.

Rozważania wstępne wprowadzają do lektury, zarysowują zakres najważniejszych zagadnień związanych z oceną twórczości publicystycznej Micińskiego. Szkic Jarosława Ławskiego *Słowo czyniące. Metamorfozy publicystyki Tadeusza Micińskiego*, poświęcony w dużej mierze kwestiom genologicznym, jest także próbą wykazania istotnego znaczenia publicystyki w dorobku literackim autora *Nocy Rabinowej*, który tą odmianą pisarstwa – jak i poezją – zajmował się przez całe życie¹. Badacz wskazuje na analogie w zakresie symboliczno-mitycznego języka, które łączą odmienne genologicznie wypowiedzi oraz niekonwencjonalność rozwiązań artystycznych, co prowadzi do form nowych w rodzaju „poezjopublicystyki” i „esejpublicystyki”².

Omawiając publicystykę czasu wojny Ławski zwraca uwagę na dotychczasowe osiągnięcia historyków literatury w tym obszarze, wzmiankuje o pracach Jerzego Tyneckiego³, Tadeusza Linknera⁴, Anny Wydryckiej⁵,

¹ J. Ławski, *Słowo czyniące. Metamorfozy publicystyki Tadeusza Micińskiego*, w: T. Miciński, *Pisma rozproszone. T. III: Eseje i publicystyka*, (red.) M. Bajko, J. Ławski, Białystok 2019, s. 20-21.

² *Ibidem*, s. 22.

³ Por. J. Tynecki, *Inicjacje mistyka. Rzecz o Tadeuszu Micińskim*, Łódź 1976, s. 198-204.

⁴ T. Linkner, *Zanim skończyło się maskaradą. Ze studiów nad twórczością Tadeusza Micińskiego*, Gdańsk 2003.

⁵ Zob. np. A. Wydrycka, *Zapomniane teksty Tadeusza Micińskiego*, „Ruch Literacki” 1989, z. 4-5.

Marcina Bajki⁶, Sławomira Sobieraja⁷ i innych (także własnego autorstwa). Jego zdaniem wojenne teksty Micińskiego powstawały w okresie apogeum twórczości poety i wcale nie są uboższe w aspekcie artystycznym od wcześniejszych, są witalne i mistyczne w swoim nastawieniu na przemianę świata. Podkreśla, że dają pełniejsze wyobrażenie o dziele pisarza. Natomiast ustosunkowując się do hybrydyczności wspomnianych wypowiedzi, wskazuje na ich cechy charakterystyczne, takie jak: aktualność, wielotematyczność, synkretyzm gatunkowy, „perspektywę mikrologiczną” i kreacyjność. Przedstawia Micińskiego jako ideologa, upodabniającego się do romantycznych wieszczów, który głosi swoje prawdy językiem metafizyki i mitów. W odniesieniu do esejów powstałych po roku 1914 stwierdza, że przyjmują one postać relacji z konkretnych wydarzeń, które za sprawą mowy symboli upodobniają się do przypowieści lub kazań, przeradających się niekiedy w apele i bojowe wezwania do rodaków pisarza, który czuje się „odpowiedzialny za naród”⁸. Jednocześnie zauważa, że w tym wypadku należałoby mówić o utworach „esejopodobnych”.

Drugi element wstępu, czyli szkic Marcina Bajki *Pisarz-żołnierz. Tadeusz Miciński w teatrze Wielkiej Wojny* to wnikliwe omówienie losów i twórczości autora *Termopil polskich* w ostatnim okresie jego życia, obejmującym lata 1914-1918. Badacz przedstawia wiele informacji biograficznych, uwzględnia nowe ustalenia faktów z życia pisarza, co było możliwe dzięki ostatnio podjętym kwerendom archiwalnym i odnalezieniu nieznanymi dotąd publikacji, które składają się w dużej części na recenzowany tom. Wspomina m.in. o działalności Micińskiego w Stowarzyszeniu „Dom Polski” w Moskwie, przyjaźni z rosyjskim poetą Konstantym Balmontem, spotkaniu z Feliksem Dzierżyńskim oraz okolicznościach i dacie śmierci. Według Bajki poeta opuścił stolicę Rosji w lutym 1918 roku i wyruszył wraz z rodziną w kierunku Polski. Został najprawdopodobniej zamordowany w kwietniu tego roku (wykluczono tutaj wcześniejsze hipotezy, mówiące o tym, że śmierć nastąpiła w lutym lub marcu).

Badacz przeprowadza kontekstową analizę wszystkich zawartych w tomie utworów publicystycznych Micińskiego w układzie chronologiczno-problemowym: najpierw zajmuje się tekstami o tematyce

⁶ M. Bajko, „*Sny niezwykle o Polsce i o Europie*”. *Diagnoza kultury w pismach Tadeusza Micińskiego u progu Pierwszej Wojny Światowej*, Kraków 2015.

⁷ S. Sobieraj, *Słowianofilstwo Tadeusza Micińskiego*, w: *Panslawizm – wczoraj, dziś, jutro*, (red.) Z. Chyra-Rolicz, T. Rokosz, Siedlce 2016, s. 115-131.

⁸ J. Ławski, *op. cit.*, s. 45, 55.

polityczno-społecznej i narodowej w kolejności ich publikacji, zaś następną obszerną część swojego szkicu poświęca artykułom związanym z literaturą i sztuką. Ostatnie dwie sekwencje tego wstępu to analiza listu otwartego *Do Templariuszów* z marca 1918 roku, w którym Miciński zwraca się do żołnierzy korpusu Dowbora-Muśnickiego w Rosji z apelem o umocnienie duchowe Polaków i nadzieją na rychłe odrodzenie państwa⁹ (ze wskazaniem zagrożeń ze strony Niemców, Austriaków i bolszewików¹⁰) oraz informacje o zawartości aneksów.

O rozległości zainteresowań literackich, artystycznych i politycznych Tadeusza Micińskiego w czasie wojny świadczą tytuły jego publikacji z tego okresu. Także tytułatura rozdziałów i podrozdziałów zaproponowana przez redaktorów edycji, która służy uporządkowaniu odnalezionych tekstów, to potwierdza. Przedstawia się ona następująco: I. Wielka Wojna – polskie początki, II. Na moskiewskim bruku: 1. Kwestia polska z Rosją w tle, 2. Polacy i inni, III. Zmierzch Imperium. Miciński pomiędzy rewolucją lutową a puczem październikowym: 1. Z frontowych okopów, z gmachów Piotrogradu i Moskwy, 2. Manifesty rocznicowe i polityczne – sprawy narodowej odsłona ostatnia, IV. Wspomnienia pośmiertne o pisarzach, V. Literatura i sztuka – recenzje, programy, relacje, VI. Epilog: po czerwonym październiku. Jak widać, układ chronologiczny tekstów źródłowych został nieco naruszony poprzez wprowadzenie tematycznie wyodrębnionych rozdziałów (czwartego i piątego), w których umieszczono teksty poświęcone literaturze i sztuce, a także pisarzom.

Lektura artykułów wybitnego twórcy Młodej Polski zebranych w recenzowanym tomie przyniesie niewątpliwie wiele satysfakcji czytelnikom zainteresowanym historią narodu polskiego i jego kultury, odsłania bowiem mniej znane karty naszych dziejów. Miciński jako publicysta wciąż pozostaje metafizykiem i artystą słowa, człowiekiem o szerokich horyzontach myślowych, otwartym na zmiany w sytuacji politycznej Polski w latach pierwszej wojny światowej, udowadniającym, że pisarz ma do spełnienia ważną rolę w wymiarze ponadjednostkowym i pozaartystycznym. Nieśluszenie wcześniej niektórzy badacze oceniali ten okres jego twórczości jako czas stagnacji i obniżenia lotów. Przeciwnie, dojrzałość poety i jego

⁹ S. Sobieraj, *Publicystyka Tadeusza Micińskiego w dobie Wielkiej Wojny*, w: *Czytać Tadeusza Micińskiego*, (red.) A. Czyż, M. Pliszka, S. Sobieraj, Siedlce 2016, s. 176.

¹⁰ M. Bajko, *Pisarz-żołnierz. Tadeusz Miciński w teatrze Wielkiej Wojny*, w: T. Miciński, *Utwory rozproszone. T. III: Eseje i publicystyka 1914-1918*, (red.) M. Bajko i J. Ławski, Białystok 2019, s. 140.

ponadprzeciętny talent literacki ujawniają się w kreatywnej formule pisarstwa nie tylko użytkowego.

Nie ulega żadnej wątpliwości, że trzeci tom *Pism rozproszonych* Tadeusza Micińskiego, w opracowaniu redakcyjnym Marcina Bajki i Jarosława Ławskiego, jest wydawnictwem nadzwyczaj cennym ze względu na przywrócenie historii literatury polskiej tekstów zapomnianych, a jednocześnie niezwykle istotnych oraz z uwagi na rzetelność filologicznego komentarza. Nie ulega żadnej wątpliwości, że trzeci tom *Pism rozproszonych* Tadeusza Micińskiego, w opracowaniu redakcyjnym Marcina Bajki i Jarosława Ławskiego, jest wydawnictwem nadzwyczaj cennym ze względu na przywrócenie historii literatury polskiej tekstów zapomnianych, a jednocześnie niezwykle istotnych oraz z uwagi na rzetelność filologicznego komentarza. Mimo iż nie znalazły się w nim z powodów oczywistych wszystkie powstałe w czasie wojny światowej utwory¹¹, stanowi skarbnicę wiedzy o autorze *Nietoty* i jego epoce, równie dobrze może służyć za źródło naukowe filologom i historykom. Daje możliwość kontynuacji badań nad literaturą Młodej Polski i wkładem Micińskiego w nowatorskie koncepcje związane z przelamywaniem dotychczasowych standardów genologicznych. Otwiera też drogę do pogłębienia refleksji nad polsko-rosyjskimi związkami kulturowymi w początkach wieku dwudziestego.

Literatura/References

- Bajko M., „*Sny niezwykle o Polsce i o Europie*”. *Diagnoza kultury w pismach Tadeusza Micińskiego u progu Pierwszej Wojny Światowej*, Kraków 2015.
- Bajko M., *Pisarz-żołnierz. Tadeusz Miciński w teatrze Wielkiej Wojny*, w: T. Miciński, *Utwory rozproszone. T. III: Eseje i publicystyka 1914-1918*, Białystok 2019, (red.) M. Bajko i J. Ławski.
- Linkner T., *Zanim skończyły się maskarady. Ze studiów nad twórczością Tadeusza Micińskiego*, Gdańsk 2003.

¹¹ Już w momencie opracowania III tomu *Pism rozproszonych* redaktorzy mieli świadomość, że przyszłość przyniesie kolejne „odkrycia tekstowe”, powiększające spuściznę literacką Micińskiego. Tak też się stało. W latach 2022-2023 opublikowane zostały kolejne odnalezione utwory publicystyczne młodopolskiego pisarza. Zob. S. Sobieraj, *Sienkiewicz heroiczny. Glosa do nieznanego artykułu Tadeusza Micińskiego*, „Inskrypcje. Półrocznik” 2022, nr 1, s. 53-68; zob. także S. Sobieraj, *Tadeusz Miciński, teatr polski i Polacy w Moskwie w latach 1915-1918 (na marginesie wojennej publicystyki poety)*, „Przegląd Wschodnioeuropejski” 2023, nr 1, s. 203-216.

- Ławski J., *Słowo czyniące. Metamorfozy publicystyki Tadeusza Micińskiego*, w: T. Miciński, *Pisma rozproszone. T. III: Eseje i publicystyka*, (red.) M. Bajko, J. Ławski, Białystok 2019 .
- Sobieraj S., *Publicystyka Tadeusza Micińskiego w dobie Wielkiej Wojny*, w: *Czytać Tadeusza Micińskiego*, (red.) A. Czyż, M. Pliszka, S. Sobieraj, Siedlce 2016.
- Sobieraj S., *Sienkiewicz heroiczny. Głosa do nieznanego artykułu Tadeusza Micińskiego*, „Inskrypcje. Półrocznik” 2022, nr 1, s. 53-68.
- Sobieraj S., *Słowianofilstwo Tadeusza Micińskiego*, w: *Panslawizm – wczoraj, dziś, jutro*, (red.) Z. Chyra-Rolicz, T. Rokosz, Siedlce 2016.
- Sobieraj S., *Tadeusz Miciński, teatr polski i Polacy w Moskwie w latach 1915-1918 (na marginesie wojennej publicystyki poety)*, „Przegląd Wschodnioeuropejski” 2023, nr 1, s. 203-216.
- Tynecki J., *Inicjacje mistyka. Rzecz o Tadeuszu Micińskim*, Łódź 1976.
- Wydrycka A., *Zapomniane teksty Tadeusza Micińskiego*, „Ruch Literacki” 1989, z. 4-5.